

Propozycje zmian w rozporządzeniu w sprawie oceny

promujące ocenę opisową oraz
uwzględnienie w niej stopnia rozwoju
kompetencji proinnowacyjnych

CENTRUM EDUKACJI
OBYWATELSKIEJ

PROJEKT REALIZOWANY JEST PRZEZ:

PARTNERAMI PROJEKTU SĄ:

PROJEKT WSPIERAJĄ:

Projekt Szkoła dla innowatora współfinansowany jest ze środków Unii Europejskiej, w ramach Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego, Program Operacyjny Inteligentny Rozwój 2014-2020, Priorytet 2: Wsparcie otoczenia i potencjału przedsiębiorstw do prowadzenia działalności B+R+I, Działanie 2.4: „Współpraca w ramach krajowego systemu innowacji” PO IR, Poddziałanie 2.4.1. inno_LAB-Centrum analiz i pilotaży nowych instrumentów.

Spis treści

Podstawowe definicje	4
Rekomendowane kierunki zmian w zakresie oceniania	5
Szczegółowe rekomendacje w wybranych obszarach	6
A. Wzmocnienie nauczycieli, dyrektorów i rodziców w korzystaniu z elastyczności prawa	6
Rekomendacje:	6
Uzasadnienie – korzyści:.....	6
B. Wzmocnienie znaczenia oceniania kształtującego i wskazanie wprost możliwości korzystania z niego w praktyce szkolnej	7
Rekomendacje:	7
Uzasadnienie – korzyści:.....	8
C. Wzmocnienie znaczenia opisowej oceny bieżącej w klasach I–III. Likwidacja możliwości oceniania bieżącego stopniami oraz wyraźniejsze wskazanie możliwości korzystania z oceny opisowej w klasach starszych	9
Rekomendacje:	9
Uzasadnienie – korzyści:.....	10
D. Zmiana podejścia do oceniania zachowania: przejście od oceny zachowania w kierunku rozwojowego opisu zachowania lub całkowite odejście od takiej oceny	10
Rekomendacje:	10
Uzasadnienie – korzyści:.....	11
E. Uwzględnienie w ocenie opisowej stopnia rozwoju kompetencji proinnowacyjnych uczniów.....	12
Korzyści dla uczniów, nauczycieli i całego środowiska szkolnego wynikające z wprowadzenia proponowanych zmian	15
Bibliografia	17

Podstawowe definicje

Ocenianie szkolne to proces systematycznego pozyskiwania, interpretowania, zbierania i wykorzystywania informacji o tym, w jakim zakresie uczniowie wypełnili założone wymagania (ocenianie bieżące). Dotyczy poziomu osiągnięć edukacyjnych i zachowania. w idealnym modelu nauczyciele systematycznie gromadzą dowody uczenia się i rozwoju młodych ludzi oraz analizują je w zespołach, by wspólnie ustalić poziom uczniowskich osiągnięć.

W myśl aktualnych przepisów prawa nauczyciele są zobowiązani do wystawienia stopnia (ocenianie sumujące) tylko na koniec roku. Sposób oceniania bieżącego nie jest określony (możliwe jest niewystawianie stopni). w tym obszarze szkoła i nauczyciele mają dużą elastyczność, z której dość rzadko korzystają.

Ocenianie kształtujące to systematyczne, interaktywne ocenianie postępów ucznia oraz stopnia zrozumienia nabywanych przez niego wiedzy i umiejętności. Pozwala określić, jak młody człowiek ma się dalej uczyć i jak najlepiej go nauczać (OECD, 2005). Obejmuje podejmowane przez ucznia (często inicjowane przez nauczyciela) strategie, które pomagają młodemu człowiekowi się uczyć, a jednocześnie pokazują nauczycielowi, jak jeszcze może wspierać ucznia w jego rozwoju (m.in. poprzez stosowanie celów i kryteriów sukcesu, informacji zwrotnej, autorefleksji lub samooceny ucznia, koleżeńskiej informacji zwrotnej itp.).

Ocena opisowa ma charakter diagnostyczno-informacyjny. w bieżącej ocenie opisowej eksponuje się osiągnięcia edukacyjne młodej osoby. Śródroczna ocena opisowa powinna zawierać zalecenia, wskazówki dla ucznia dotyczące zarówno jego postępów w edukacji, jak i w rozwoju społeczno-emocjonalnym. Ocena końcowa (klasyfikacyjna) w syntetyczny sposób informuje o osiągnięciach ucznia w danym roku w zakresie zachowania i osiągnięć edukacyjnych.

Ocena opisowa jest obecna w polskiej szkole przede wszystkim w praktyce wczesnoszkolnej (taki obowiązek nakłada aktualne prawo). Ale przepisy umożliwiają korzystanie z tego narzędzia także w starszych klasach szkoły podstawowej oraz w szkole średniej. Nic więc nie stoi na przeszkodzie, by stosować ocenę opisową w przypadku wszystkich uczniów, zarówno na poziomie oceny przedmiotowej, jak i zachowania.

Ocenianie szkolne obejmuje monitorowanie postępów ucznia w zakresie postaw i zachowań oraz przekazywanie mu na ten temat rozwojowych informacji zwrotnych, które wskazują kierunki dalszej pracy i rozwoju. Wyrażone jest to dziś w **ocenie zachowania**. Zgodnie z prawem *ocenianie zachowania ucznia polega na rozpoznawaniu przez wychowawcę oddziału, nauczycieli oraz uczniów danego oddziału stopnia respektowania przez ucznia zasad współżycia społecznego i norm etycznych oraz obowiązków określonych w statucie szkoły* (Rozporządzenie, 2019).

Aktualne prawo koncentruje się na śródrocznej i klasyfikacyjnej ocenie zachowania oraz na ocenie przestrzegania bliżej nieokreślonych zasad. Nie ma w nim wyrażonej wprost rekomendacji, by ocenianie zachowania miało charakter procesowy i zindywidualizowany i odnosiło się do rozwoju ucznia, zwłaszcza w zakresie kompetencji społeczno-emocjonalnych.

Rekomendowane kierunki zmian w zakresie oceniania

Skuteczne ocenianie szkolne osiągnięć edukacyjnych i zachowania powinno spełniać kilka najważniejszych **kryteriów** (O'Connor, 2011):

- Oceny muszą być dokładnym odzwierciedleniem osiągnięć uczniów. Powinny odnosić się do określonych, znanych wszystkim uczniom celów i kryteriów uczenia się i rozwoju.
- Oceny muszą przekazywać uczniom przydatne informacje na temat ich uczenia się i rozwoju. Stopnie, informacje zwrotne i oceny opisowe powinny wspierać rozwój dziecka.
- Oceny muszą być spójne. Nauczyciele powinni formułować kryteria oceny w oparciu o wspólne standardy.
- Wystawianie stopni i ocenianie (podobnie jak klasyfikacja i monitorowanie ze wspieraniem) to dwie różne rzeczy. Warto je oddzielać zarówno w prawie, jak i w szkolnej praktyce.

W praktyce edukacyjnej istnieją sprawdzone sposoby oceniania, które spełniają powyższe kryteria. Są to na przykład wdrażane w Polsce od ponad 15 lat **ocenianie kształtujące** (*formative assessment*) i tzw. linie rozwoju. Warto wzmacniać ich znaczenie nie tylko w przepisach dotyczących oceniania (bo to często sprowadza ten proces do kwestii proceduralnych), ale również w podstawie programowej czy priorytetach polityki oświatowej. Można to zrobić poprzez odpowiednie sformułowania w prawie i upowszechnianie takich rozwiązań (np. jako zalecanych warunków realizacji), a także zwiększać systemowe możliwości doskonalenia zawodowego nauczycieli w tych obszarach.

Rekomendujemy **ogólne zmiany** w następujących obszarach:

- A. wzmocnienie nauczycieli, dyrektorów i rodziców w korzystaniu z elastyczności prawa** oraz usunięcie lub doprecyzowanie zapisów, które ze względu na swój ogólny charakter rodzą możliwości nadinterpretacji i prowadzą do stosowania w statutach szkolnych rygorystycznych rozwiązań, które odbierają nauczycielom autonomię;
- B. wskazanie wprost możliwości korzystania w szkolnej praktyce z oceniania kształtującego** jako podejścia, które wspiera uczenie się i całościowy rozwój ucznia; wzmocnienie znaczenia oceniania bieżącego dla rozwoju ucznia;
- C. wzmocnienie znaczenia zindywidualizowanej opisowej oceny bieżącej w klasach I–III oraz wyraźniejsze wskazanie możliwości korzystania z oceny opisowej w starszych klasach** – zarówno w zakresie opisywania osiągnięć edukacyjnych, jak i zachowania;
- D. zmiana podejścia do oceniania zachowania: przejście od oceny zachowania w kierunku rozwojowego opisu zachowania lub całkowite odejście od takiej oceny;**
- E. uwzględnienie w ocenie opisowej stopnia rozwoju kompetencji proinnowacyjnych uczniów** poprzez wykorzystanie standardów i linii rozwoju.

Aby realizować spójny model oceniania w szkołach, nie wystarczą zmiany w prawie. Trzeba też stopniowo wprowadzać do placówek konkretne narzędzia służące monitorowaniu postępów młodych ludzi oraz **zadbać o zmianę związanych z ocenianiem postaw i przekonań uczniów**,

nauczycieli i rodziców. Ważne jest też wspieranie współpracy nauczycieli w zakresie zbierania i analizy dowodów uczenia się i rozwoju młodych ludzi oraz ustalania poziomu ich postępów.

Szczegółowe rekomendacje w wybranych obszarach

A. Wzmocnienie nauczycieli, dyrektorów i rodziców w korzystaniu z elastyczności prawa

Rekomendacje:

- Zmiana kolejności przepisów dotyczących oceniania: artykuły, które wskazują na charakter wspierający oceniania bieżącego, powinny pojawić się przed zapisami mówiącymi o ocenie klasyfikacyjnej wyrażonej stopniem. Zmiana ta podkreśli znaczenie monitorowania i informowania ucznia o jego osiągnięciach.
- Rozbudowanie zapisu dotyczącego oceniania jako monitorowania procesu uczenia się młodego człowieka w oparciu o sprawdzone narzędzia i rozwiązania, które wspierają bieżące ocenianie.
- Wyraźne rozróżnienie w prawie (i praktyce) oceniania bieżącego od oceniania klasyfikującego poprzez rozdzielenie mówiących o tym przepisów. Wystawianie stopni i ocenianie rozumiane jako wspieranie uczenia się to odrębne działania. w praktyce szkolnej najczęściej jednak są traktowane łącznie, wynikowo. Czasem prowadzi to do złych praktyk, takich jak średnia ważona, nieuwzględnianie postępu ucznia w czasie, traktowanie tak samo wszystkich ocen.
- Wskazanie – poprzez bezpośrednie sformułowania – jakich praktyk nie wolno stosować w szkolnym ocenianiu (np. określania konkretnej liczby ocen, jaką muszą otrzymać uczniowie, stosowania wag oceny, stosowania średniej ważonej przy klasyfikacji końcowej itp.).
- Zmniejszenie liczby i objętości przepisów dotyczących ocen klasyfikacyjnych. Obecnie te przepisy całkowicie dominują nad przepisami, które mówią o ocenianiu bieżącym.
- Wzmocnienie znaczenia włączania uczniów w proces oceniania.

Uzasadnienie – korzyści:

Przy tworzeniu szkolnych systemów oceniania (jako elementów statutu szkoły) placówki odnoszą się wprost do obowiązujących przepisów. Ocenianiu podlegają osiągnięcia edukacyjne i zachowanie uczniów. Przepisy są sformułowane na tyle ogólnie, że pozostawiają nauczycielom i dyrektorom elastyczność – umożliwiają wprowadzenie do codziennej praktyki różnych rozwiązań, lepszych niż „tradycyjne” ocenianie w skali 1–6. Niestety, choć w świetle polskiego prawa ocenianie bieżące nie jest równoznaczne z wystawianiem stopni, to w praktyce w wielu szkołach wciąż do tego się sprowadza.

Ustawodawca wskazał cele, jakie powinno spełniać ocenianie: to nie tylko informacja o tym, w którym miejscu rozwoju umiejętności jest uczeń. Powinno też służyć do planowania dalszego rozwoju młodego człowieka, a dla nauczycieli być okazją do modyfikowania własnego warsztatu pracy w odpowiedzi na potrzeby uczniów. Silniejsze powiązanie uczenia się z ocenianiem pozwala zobaczyć, że ocenianie (tak jak uczenie) nie leży wyłącznie po stronie nauczyciela, ale przede wszystkim po stronie młodej osoby.

Wszystkie te cele można z powodzeniem realizować, stosując w ocenianiu bieżącym oceny opisowe lub informację zwrotną. To na nie powinien być położony nacisk w prawie oświatowym. Sprawdzone praktyką jest wykorzystywanie w szkołach oceniania kształtującego zamiast nieefektywnego oceniania opartego wyłącznie na wyrażonych liczbami stopniach. Innym narzędziem są obecne w zachodnich systemach edukacji i testowane już w polskiej szkole linie rozwoju.

Wskazówki, narzędzia, sprawdzone praktyki (na podstawie: O'Connor, 2011):

Zdajemy sobie sprawę, że docelowa likwidacja ocen sumujących jest niemożliwa w najbliższej perspektywie. w pierwszej kolejności warto modelować (poprzez prawo i praktyki) takie działania, które pozwolą zmniejszać straty, jakie niesie za sobą ocenianie stopniami, poprawiać sposób wystawiania stopni oraz ich obliczania na podstawie innych stopni (jeśli się na to decydujemy), a także wystawiać stopnie, które wspierają uczenie się.

Propozycje dobrych praktyk:

- Uwzględnianie w ocenach wyłącznie osiągnięć uczniów, a nie ich zachowań (takich jak wysiłek, aktywność na lekcji, przestrzeganie zasad klasowych itp.).
- Nieobniżanie ocen za prace oddane po terminie.
- Nieprzyznawanie punktów za dodatkowe prace; szukanie innych dowodów na to, że dodatkowa praca zaowocowała wyższym poziomem osiągnięć.
- Nieobniżanie oceny za oszukiwanie – wskazane jest stosowanie innych konsekwencji oraz dokonanie ponownej oceny, aby określić rzeczywisty poziom osiągnięć.
- Nieuwzględnianie obecności na zajęciach przy ustalaniu oceny.
- Nieporządkowanie ocen wedle ich rodzajów (np. odpowiedź ustna, klasówka).
- Wystawianie stopni na podstawie jasno opisanych celów i kryteriów – oceny powinny być dowodami uczenia się.
- Niewystawianie stopni przez porównywanie prac uczniów.
- Rozważenie innych sposobów ustalanie uogólnionej oceny niż tylko średnia – proponujemy zapis mówiący wprost o przyroście wiedzy; branie pod uwagę przede wszystkim ostatnich osiągnięć uczniów.
- Oddzielenie oceniania informacją zwrotną od oceniania stopniem.
- Włączanie uczniów w proces oceniania – młode osoby mogą i powinny odgrywać kluczową rolę w ocenianiu i klasyfikowaniu osiągnięć.

B. Wzmocnienie znaczenia oceniania kształtującego i wskazanie wprost możliwości korzystania z niego w praktyce szkolnej

Rekomendacje:

- Wzmocnienie informacji zwrotnej jako alternatywy dla (wyrażanego dotychczas jedynie stopniem) monitorowania procesu uczenia się, np. poprzez wyraźne użycie sformułowania pisemna informacja zwrotna w poniższych artykułach:

§ 8. Śródroczna i roczna opisowa ocena klasyfikacyjna z zajęć edukacyjnych, o której mowa w art. 44i ust. 1 pkt 2 i ust. 4 ustawy o systemie oświaty, uwzględnia poziom

i postępy w opanowaniu przez ucznia wiadomości i umiejętności w stosunku do odpowiednio wymagań i efektów kształcenia oraz kryteriów weryfikacji, o których mowa w art. 44b ust. 3 ustawy o systemie oświaty, dla danego etapu edukacyjnego oraz wskazuje potrzeby rozwojowe i edukacyjne ucznia związane z przewyżnianiem trudności w nauce lub rozwijaniem uzdolnień.

§ 12. Ocenianie bieżące z zajęć edukacyjnych ma na celu monitorowanie pracy ucznia oraz przekazywanie uczniowi informacji o jego osiągnięciach edukacyjnych pomagających w uczeniu się, poprzez wskazanie, co uczeń robi dobrze, co i jak wymaga poprawy oraz jak powinien dalej się uczyć (Rozporządzenie, 2019).

- Wyraźne wskazanie i wyjaśnienie istoty monitorowania procesu uczenia się, które jest możliwe dzięki jasno wyrażonym i dostępnym uczniom celom uczenia się oraz określonym dowodom ich realizacji, czyli kryteriom sukcesu.
- Wzmocnienie podmiotowości uczniów w procesie monitorowania uczenia się. Wprowadzenie zapisu, który będzie podkreślał znaczenie bieżącego oceniania w postaci autorefleksji ucznia (samooceny) w odniesieniu do ustalonych celów uczenia się i kryteriów sukcesu.
- Jednoznaczne i wyraźne wprowadzenie możliwości bieżącego oceniania poprzez: informację zwrotną (pisemną bądź ustną), autorefleksję uczniowską (samoocenę – pisemną bądź ustną), koleżeńską informację zwrotną (pisemną bądź ustną).
- Podkreślanie, jak ważne jest monitorowanie postępu wiedzy oraz rozwoju umiejętności i postaw. Komunikowanie wyników monitoringu w takim trybie, by każdy uczeń miał nieustającą szansę do rozwoju.
- Wzmocnienie roli oceniania kształtującego w ocenianiu zachowania (cele i kryteria oceniania zachowania, informacja zwrotna, autorefleksja uczniowska, koleżeńskie informacja zwrotna).
- Promowanie wśród nauczycieli kultury oceniania rozumianego jako wspieranie uczenia się młodych ludzi. Zachęcanie do obserwowania dowodów uczenia się oraz wspólnego monitorowania postępów w realizowaniu celów edukacyjnych.
- Wprowadzenie propozycji narzędzi, które pomagają nauczycielom w monitorowaniu postępów (np. linii rozwoju testowanych w Szkole dla innowatora, rubryk, przykładowych zadań edukacyjnych pozwalających sprawdzać postępy uczniów).

Uzasadnienie – korzyści:

Z wieloletnich badań edukacyjnych wynika, że dobrze przemyślane, jasno zakomunikowane zainteresowanym i wdrożone w codziennej szkolnej praktyce ocenianie kształtujące wspiera głębokie uczenie się, czyli takie, którego efektem jest trwałe zrozumienie ważnych idei i procesów.

Ocenianie kształtujące to nie tylko opisane na początku tego dokumentu strategię, ale także element planu dydaktycznego, w którym są obecne:

- formułowanie ważnych celów uczenia się;
- planowanie efektów edukacyjnych (kryteria);
- określanie sposobów systematycznej weryfikacji i oceny zaplanowanych celów (informacja zwrotna, koleżeńskie informacja zwrotna, autorefleksja, praca w grupach i wzajemne uczenie się, zadania edukacyjne i pytania jako źródło weryfikacji

uczniowskich postępów) rozumianej nie tylko jako wystawianie ocen stopniem (ocena przedmiotowa) czy słowem (ocena zachowania);

- przebieg procesu dydaktycznego ściśle wiążący się z celami i zadaniami sprawdzającymi.

Stopnie szkolne (oceny sumujące) pozwalają uczniom jedynie zorientować się, w jakim miejscu na skali i w porównaniu z innymi jest ich wiedza i umiejętności. Informacja zwrotna daje konkretny obraz tego, co młode osoby już potrafią, a co i w jaki sposób mogą skorygować. Korzystając z niej, uczniowie stopniowo urealniali poziom swoich aspiracji i zauważają, co mogą zmienić w swoim uczeniu się, aby być w stanie wykonywać zadania o wyższym stopniu trudności. Pozwala to przeciwdziałać iluzji wiedzy, wzmacniać motywację do uczenia się i kształtować kompetencje uczenia się przez całe życie.

Jednym ze sposobów oceniania opartego na faktycznym rozwoju uczniowskich umiejętności (powiązanych z ocenianiem kształtującym) jest korzystanie z linii rozwoju. Pilotażowo rozwijaliśmy i testowaliśmy je w projekcie *Szkoła dla innowatora*. Ułatwiają one planowanie kolejnych lekcji i całego cyklu nauczania i stanowią podstawę planowania oceny poziomu osiągnięć uczniów.

Linie rozwoju to starannie uporządkowany zestaw elementów (zachowań), które uczniowie muszą opanować w drodze do osiągnięcia bardziej odległego celu edukacyjnego. Obecne w liniach rozwoju elementy/poziomy to nic innego jak cele i kryteria sukcesu, które nadają sens uczeniu się i ukierunkowują aktywność poznawczą. Zachęcają do uczenia się i skłaniają uczniów do wysiłku, który sprawia, że przynosi ono oczekiwane rezultaty.

C. Wzmocnienie znaczenia opisowej oceny bieżącej w klasach I–III. Likwidacja możliwości oceniania bieżącego stopniami oraz wyraźniejsze wskazanie możliwości korzystania z oceny opisowej w klasach starszych

Rekomendacje:

- Wzmocnienie znaczenia bieżącej oceny opisowej w klasach I–III: oddzielenie jej w zapisach prawa od śródrocznej i końcowej/klasyfikacyjnej oceny opisowej oraz wskazanie dobrych praktyk w tym obszarze (wciąż w praktyce szkolnej najczęściej występuje jedynie ocena śródroczna i końcowa).
- Mocniejsze podkreślenie możliwości (a wręcz rekomendacja) pracy z oceną opisową w klasach starszych (IV–VIII), również w zakresie oceny z zachowania (patrz pkt D). Wskazanie konkretnych narzędzi i sposobów pracy tą oceną z uczniami i rodzicami (np. linie rozwoju, indywidualne plany rozwoju).
- Wprowadzenie zapisów zachęcających do pracy z opisową autorefleksją uczniów w szkołach ponadpodstawowych, także w zakresie oceny z zachowania (patrz pkt D).
- Uwzględnienie w przepisach zasadności określania i monitorowania indywidualnych obszarów do rozwoju ucznia we współpracy z nauczycielem (np. z wykorzystaniem linii rozwoju lub regularnej autorefleksji), tak w edukacji przedmiotowej, jak i w kontekście oceniania zachowania.

- Wzmocnienie znaczenia zindywidualizowanej oceny opisowej odnoszącej się zarówno do ogólnych kryteriów (przedmiotowych i związanych z zachowaniem), jak i do indywidualnych obszarów rozwoju ucznia ustalanych wspólnie z nauczycielem.

Uzasadnienie – korzyści:

Ocenę opisową (bieżącą, śródroczną i końcową) wbrew powszechnemu mniemaniu można wykorzystywać na wszystkich etapach edukacyjnych. Stosuje się ją jednak niemal wyłącznie w klasach I–III, prawdopodobnie dlatego, że tylko w przypadku edukacji wczesnoszkolnej jest ona obowiązkowa. Niestety nawet tu w praktyce taka ocena jest w małym stopniu zindywidualizowana. Traktuje się ją jako śródroczną i roczną ocenę klasyfikacyjną i często sprowadza do wypełnienia szablonu w dzienniku elektronicznym.

Tymczasem pozostałe przepisy mówią, że na dalszych etapach edukacyjnych *bieżące oraz śródroczne i roczne oceny klasyfikacyjne [...], a także śródroczna i roczna ocena klasyfikacyjna zachowania mogą być ocenami opisowymi, jeżeli statut szkoły tak przewiduje* (Ustawa, 1991).

Ocena opisowa ma charakter diagnostyczno-informacyjny. Dzięki temu rodzic po jej przeczytaniu może jak najlepiej wspomagać dziecko w dalszym rozwoju. Sam uczeń dostaje wskazówki dotyczące zarówno postępów w edukacji, jak i w rozwoju społeczno-emocjonalnym. Po danym roku edukacji otrzymuje końcową informację o własnych osiągnięciach w zakresie zachowania i osiągnięć edukacyjnych. Ocena opisowa podkreśla zmiany w rozwoju ucznia, które wynikają ze stosowania wskazówek udzielanych jemu i rodzicom, a także z działań podejmowanych przez szkołę i nauczycieli.

D. Zmiana podejścia do oceniania zachowania: przejście od oceny zachowania w kierunku rozwojowego opisu zachowania lub całkowite odejście od takiej oceny

Rekomendacje:

Długofalowo:

- Rezygnacja z oceny zachowania, jej obecności na świadectwie i wpływu na dostęp do kolejnych etapów edukacyjnych (poprzez dodatkowe punkty za „czerwony pasek”). Zastąpienie oceny słownej (według podanej skali) systematycznie stosowanym opisem postępów w zachowaniu ucznia na podstawie jasno określonych kryteriów, na które będą się składać 3 elementy:
 - a) ogólnokrajowe standardy/kryteria – rozwój wybranych kompetencji proinnowacyjnych i kompetencji społeczno-emocjonalnych;
 - b) standardy/kryteria oparte o szkolne wartości;
 - c) odrębne dla każdej osoby kryteria sformułowane przez ucznia i nauczyciela w indywidualnym planie rozwoju – odwołujące się do możliwości, potrzeb i ograniczeń danej osoby.
- Stopniowe odchodzenie od klasyfikacyjnej oceny z zachowania: początkowo rezygnacja z takiej oceny i umieszczania jej na świadectwach w klasach I–VII i w szkole

ponadpodstawowej, a po zmianie systemu rekrutacji – także w klasie VIII szkoły podstawowej.

Krótkoterminowo:

- Usunięcie aktualnych obszarów oceny zachowania w brzmieniu: 1. wywiązywanie się z obowiązków ucznia; 2. postępowanie zgodne z dobrem społeczności szkolnej; 3. dbałość o honor i tradycje szkoły; 4. dbałość o piękno mowy ojczystej; 5. dbałość o bezpieczeństwo i zdrowie własne oraz innych osób; 6. godne, kulturalne zachowanie się w szkole i poza nią; 7. okazywanie szacunku innym osobom (Rozporządzenie, 2019). Zastąpienie ich obszarami, które wskazują na systematyczny rozwój wybranych kompetencji proinnowacyjnych oraz kompetencji społeczno-emocjonalnych. Obecne obszary często kopiują się do statutów szkół, mimo że są abstrakcyjne i niezrozumiałe dla uczniów i nie odzwierciedlają faktycznych kryteriów oceniania zachowania.
- Wzmocnienie praktyki oceniania zachowania opartego na jasnych, obiektywnych kryteriach, które powinny:
 - a) opisywać rozwój w krokach, uwzględniając możliwości rozwojowe związane z wiekiem oraz indywidualne potrzeby i zasoby;
 - b) umożliwiać ustalenie miejsca każdego ucznia na linii rozwoju (co udało się osiągnąć i na co należy zwrócić uwagę w przyszłości, a także jak rozwijać poszczególne kompetencje).
- Wskazanie praktyk i narzędzi, które pomogą nauczycielom/wychowawcom w systematycznym monitorowaniu, komunikowaniu i wspieraniu rozwoju ucznia w obszarze zachowania (np. linie rozwoju, strategii oceniania kształtującego). Wprowadzenie rozwiązań systemowych sprzyjających rozwijaniu tych praktyk, kształceniu nauczycieli itp.

Przedstawione w punktach A, B i C rekomendacje dotyczące oceniania (ogólnie, oceniania kształtującego i oceny opisowej) odnoszą się też do możliwości modyfikacji zapisów prawa, tak aby wzmocnić znaczenie rozwojowego oceniania zachowania.

Uzasadnienie – korzyści:

Od lat słyszy się, że ocena zachowania nie jest sprawiedliwa i obiektywna, że nie uwzględnia naturalnych predyspozycji, możliwości i ograniczeń ucznia, nie służy systematycznemu rozwojowi i zwiększaniu u młodego człowieka samoświadomości własnych zachowań. w praktyce szkolnej jest ona przede wszystkim oceną klasyfikacyjną, opartą na ogólnych, niezbyt jasnych i mniej lub bardziej subiektywnych kryteriach wpisywanych do szkolnych statutów. Na „taryfikatorach” punktujących pozytywne (rzadziej) i negatywne (częściej) zachowania. Jest zupełnie niezwiązana z obszarami indywidualnego rozwoju dziecka.

W intencji prawodawcy ocena zachowania ma służyć rozpoznawaniu stopnia respektowania zasad życia społecznego, norm etycznych i obowiązków. Znane są też obszary, w których to rozpoznawanie ma się odbywać. Ocenianie zachowania (**a nie ocena zachowania**) powinno służyć:

- lepszemu rozumieniu przez ucznia obowiązujących norm społecznych i ich znaczenia w życiu osobistym i społecznym;
- modelowaniu pozytywnych postaw ucznia w stosunku do siebie i innych;
- rozwojowi jego osobistej autorefleksji nad tym, co jest dobre dla niego i grupy;
- podejmowaniu samodzielnych i odpowiedzialnych działań i decyzji budujących jego dobre relacje z innymi oraz sprawczość.

Efekt końcowy procesu oceniania (czyli stopień lub ocena opisowa) nie są więc tak ważne jak proces dochodzenia do nich. Aktualna praktyka oceny zachowania – jako wyłącznie śródrocznej i klasyfikacyjnej – zupełnie nie realizuje wymienionych celów i nie służy rozwojowi.

Słowami powtarzającymi się w definicji oceniania zachowania są *systematyczność* i *monitorowanie*. To pojęcie, ściśle związane z ocenianiem kształtującym, zakłada, że zdobywanie informacji na temat postępów uczniów, ich trudności, błędów i błędnych założeń jest równie ważne co przekazywanie młodym ludziom informacji zwrotnej. Zdobyta wiedza o uczniu powinna być wykorzystana przez nauczycieli do wprowadzania modyfikacji w pracy wychowawczej.

Jeżeli ocenianie zachowania nie prowadzi do zmian w planach wychowawczych klasy, szkoły lub nauczyciela, nie jest to ocenianie sprzyjające rozwojowi.

Wskazówki, narzędzia i sprawdzone praktyki:

Dobre praktyki obecne w wybranych polskich szkołach:

- Prowadzenie przez ucznia dziennika własnych zachowań i używanie go do określania oceny końcowej.
- Drzewo wartości (w klasach młodszych): na ścianie są wypisane pożądane wartości. Nauczyciel, widząc zachowania, które zgadzają się z daną wartością, zawiesza tam kartkę z imieniem ucznia. Jeśli uczeń zachowuje się niezgodnie z określoną wartością, nauczyciel zdejmuję kartkę z drzewa i kładzie ją na ziemi. Uczeń dostaje list do rodziców z zaproszeniem ich do wspólnej rozmowy o zachowaniu dziecka i o tym, jak może je naprawić. Jeśli uczeń w sposób szczególny realizuje daną wartość, kartka z imieniem trafia na górne liście, a dziecko przekazuje rodzicom list zapraszający do rozmowy o tym.
- Stosowanie autorefleksji lub koleżeńskiej informacji zwrotnej.
- Autorefleksja przy pomocy końcowego wypracowania pisanego przez ucznia.

E. Uwzględnienie w ocenie opisowej stopnia rozwoju kompetencji proinnowacyjnych uczniów

W tradycyjnym modelu zasadniczym celem nauczania jest przekazanie treści, a następnie weryfikacja stopnia ich przyswojenia przez uczniów. Młodzi ludzie otrzymują zakres materiału do opanowania (informacje, koncepcje, umiejętności przedmiotowe), a ich sukces edukacyjny jest mierzony sumatywnie. Inne podejście wiąże się z koncepcją oceniania na podstawie standardów (ang. *standard-based grading*). Choć w nazwie (dobrze już osadzonej w literaturze

przedmiotu) na pierwszy plan wysuwa się ocenianie, to koncepcja ta odnosi się do wielu różnych aspektów pracy nauczyciela i ucznia.

Najważniejszym elementem takiego podejścia do nauczania jest opracowanie dokładnego zakresu celów edukacyjnych odnoszących się do rozwijanych kompetencji. Spis kompetencji jest tylko pewnego rodzaju ramą, którą następnie wypełnia się bardziej szczegółowym opisem – tym właśnie są standardy. Tą zbiorczą nazwą określa się zapis oczekiwanych rezultatów (efektów) kształcenia na danym etapie (w roku nauki lub na etapie edukacyjnym). w odniesieniu do kompetencji proinnowacyjnych standardy będą opisywać oczekiwane efekty na poziomie umiejętności i postaw związanych z kompetencjami.

Realizacja tak opisanych celów powinna być wzmocniona spójnym i czytelnym sposobem mierzenia efektów oraz monitorowania procesu rozwoju. w koncepcji nauczania opartego na standardach ocenianie opiera się na wykazaniu przez uczniów biegłości w zakresie realizacji danego celu. Nauczyciele – po wcześniejszym zdefiniowaniu celów – proponują aktywności służące rozwijaniu danej kompetencji, a następnie sprawdzają poziom jej opanowania w różnych sytuacjach (pracach indywidualnych i grupowych, projektach, zadaniach, ale także sprawdzianach). w ten sposób mogą określić poziom biegłości każdego ucznia i zaplanować dalsze działania: zarówno rozwijające, jak i naprawcze.

Bieżące monitorowanie postępów wiąże się też z informacją zwrotną udzielaną uczniom. Dzięki temu zwiększa się ich samodzielność i partycypacyjność w procesie uczenia się. Taki model pracy sprawia, że młodzi ludzie są bardziej świadomi swoich umiejętności i przejmują większą odpowiedzialność za własne uczenie się.

Zaproponowany w projekcie *Szkoła dla innowatora* sposób monitorowania postępów uczniów w zakresie nabywania i rozwijania kompetencji proinnowacyjnych może stać się przyczynkiem do refleksji o systemowych zmianach w praktyce oceniania w szkołach. Zastosowana przez nas metodologia odnosiła się do założeń wspomnianej już koncepcji oceniania opartego na standardach. Po pierwsze, monitorowanie postępów odnosiło się do opracowanego zestawu standardów zawierającego szczegółowy opis efektów kształcenia. Po drugie, model ten wpisywał się w przyjętą w koncepcji filozofię oceniania i nauczania: przekonanie o wartości procesu, a nie tylko efektu końcowego (określanie poziomu zaobserwowanej zmiany) oraz odwoływanie się do procesowości uczenia się w ogóle (wyznaczanie kolejnych etapów rozwoju danej umiejętności). Ponadto ocena kompetencji była budowana holistycznie, nie w podziale na przedmioty, co pozwalało zobaczyć postępy ucznia w różnych sytuacjach edukacyjnych. i wreszcie – w *Szkole dla innowatora* podkreślaliśmy wartość informacji zwrotnej dla ucznia w procesie uczenia się.

Tak rozumiany proces monitorowania opierał się na przekonaniu, że ocena kompetencji proinnowacyjnych powinna:

- być kształtująca;
- być bieżąca i skupiać się na postępach dokonywanych przez uczniów;
- opierać się na działaniu – praktycznym wykorzystaniu zdobywanych kompetencji;

- opierać się na zdefiniowanych wcześniej wskaźnikach (widocznych zachowaniach uczniów);
- opierać się na obserwacji uczniów i analizie ich prac;
- obejmować informację zwrotną;
- skupiać się na rozwoju uczniów.

Aby taki model oceniania był możliwy, należało stworzyć spójny profil kompetencyjny równoznaczny z listą standardów. Oznaczało to nie tylko nazwanie i zdefiniowanie poszczególnych umiejętności i postaw składających się na wiązki kompetencji, ale przede wszystkim opisanie wskaźników (obserwowalnych zachowań), które potwierdzają opanowanie danej umiejętności przez uczniów.

Sam standard nie wystarczy jednak do pełnego bieżącego monitorowania procesu uczenia się. Potrzebne są także dodatkowe narzędzia, które pokazują rozwój danej umiejętności na kolejnych etapach. w projekcie *Szkoła dla innowatora* takim narzędziem były linie rozwoju. To zestaw umiejętności cząstkowych, które uczniowie muszą opanować, żeby zrealizować bardziej odległy cel programowy. Linie rozwoju służą także do monitorowania postępów uczniów, a nie jedynie do oceny końcowego efektu. Dzięki temu narzędziu nauczyciel szacuje poziom opanowania danej umiejętności przez młodych ludzi i widzi etap (krok) na drodze rozwoju kompetencji. Rozpoznaje także, jakie powinny być następne etapy i może w odniesieniu do nich sformułować cele dalszej pracy z uczniami.

Użycie linii rozwoju zakłada obserwację i diagnozowanie poziomu kompetencji w prawdziwych, życiowych sytuacjach, a nie tylko za pomocą testów, które są oderwane od codziennych działań uczniów. Ocenianie (monitorowanie) w projekcie *Szkoła dla innowatora* opierało się na obserwacji działań i analizie prac uczniów w odniesieniu do różnych sytuacji edukacyjnych, prac grupowych i indywidualnych, działań przedmiotowych i interdyscyplinarnych. Często jest to jedyny sposób na rzetelne mierzenie przyrostu umiejętności, które nie mieszczą się w tradycyjnej skali ocen szkolnych. Linie rozwoju wspierają także przejmowanie przez młodych ludzi odpowiedzialności za własne uczenie się, dzięki temu, że pomagają w tworzeniu rozwojowej informacji zwrotnej, sprzyjają pracy z uczniowską autoewaluacją i planowaniu dalszej pracy.

Realizacja takiej metodologii oceniania w skali ogólnokrajowej wymaga całościowego spojrzenia na rzeczywistość szkolną, zrozumienia, jakie aspekty pracy szkoły wymagają zmiany i wreszcie – zaplanowania odpowiedniego wsparcia merytorycznego i organizacyjnego dla placówek i poszczególnych nauczycieli.

- Postulujemy wprowadzenie oceniania opartego na standardach (ang. standard-based grading) do stałej praktyki. w polskich szkołach coraz częściej mamy do czynienia z określaniem kryteriów oceniania. Wielu nauczycieli, którzy wprowadzają w swoich klasach metodologię oceniania kształtującego, posługuje się standardami (np. nacobezu lekcji lub kryteriami sukcesu zadania). Jednak w dłuższej perspektywie warto byłoby rozważyć rozszerzenie tych działań na wszystkie aspekty oceniania, także na klasyfikację semestralną (jeśli taką stosuje się w szkole) i roczną.
- Nauczyciele uczestniczący w projekcie *Szkoła dla innowatora* mieli okazję praktykować taki model oceniania, który opiera się na zespołowej wymianie dowodów

uczenia się i wspólnym ustalaniu poziomu rozwoju kompetencji proinnowacyjnych uczniów (mapowanie klasy). Jest to praktyka, która mogłaby na stałe zagościć na spotkaniach rad pedagogicznych – w wielu szkołach tak właśnie ustala się ocenę z zachowania dla uczniów.

- Kompetencje proinnowacyjne odnoszą się zarówno do postaw, jak i do zachowań oraz działań uczniów. Linie rozwoju – standardy – opisują rozwój danej umiejętności w krokach. Ustalenie miejsca każdej osoby na linii rozwoju to przede wszystkim informacja o tym, co udało się osiągnąć i na co należy zwrócić uwagę w przyszłości. Tylko opis (a nie liczbowa czy nawet jednowyrazowa ocena) pozwala połączyć te dwie perspektywy: teraźniejszości i przyszłości.
- Zmianie musiałaby ulec także sytuacja oceniania. w ocenianiu opartym na kryteriach osoby uczące się otrzymują informację nie tylko o poziomie nabytych kompetencji, ale także o tym, w jaki sposób mogą się rozwijać i doskonalić. Takie funkcje komunikatu od nauczycieli spełnia informacja zwrotna nastawiona na rozwój. Tymczasem ocena liczbowa lub przymiotnikowa (nawet jeśli jest oparta na kryteriach) nie pełni funkcji motywującej.

Szczegółowe rozwiązania w tym obszarze prezentuje publikacja Kingi Białek i Magdaleny Swat-Pawlickiej **Diagnoza i monitoring kompetencji proinnowacyjnych uczniów** dostępna pod adresem: <https://szkoladlainnowatora.ceo.org.pl/wp-content/uploads/2022/07/Diagnoza-poziomu-kompetencji-proinnowacyjnych-uczniow.pdf>.

Korzyści dla uczniów, nauczycieli i całego środowiska szkolnego wynikające z wprowadzenia proponowanych zmian

Wprowadzenie opisanych w tym dokumencie rekomendacji wiązałoby się z korzyściami dla uczniów, nauczycieli i całego środowiska szkolnego.

- Korzyści z perspektywy uczniów:
 - a) zwiększenie poziomu odpowiedzialności za własne uczenie się w obszarze osiągnięć edukacyjnych i wychowawczych;
 - b) możliwość monitorowania własnych postępów w uczeniu się i rozwoju postaw;
 - c) jasno określone cele w obszarze osiągnięć edukacyjnych i wychowawczych;
 - d) oceny jako pochodna celów odnoszących się do transparentnych kryteriów;
 - e) możliwość rozwijania własnego potencjału zgodnie z indywidualnymi potrzebami.
- Korzyści z perspektywy nauczycieli:
 - a) uwspólnianie oczekiwań (w ramach przedmiotu i między przedmiotowych) wobec uczniów na poziomie klas i roczników;
 - b) większa transparentność celów i zamierzonych efektów w pracy z uczniami w obszarze osiągnięć edukacyjnych i wychowawczych;
 - c) trafniejsze i bardziej adekwatne planowanie rozwoju w odniesieniu do faktycznie zdiagnozowanych potrzeb uczniów;

- d) ułatwienie planowania interwencji edukacyjnych i profilaktyczno-wychowawczych;
- e) dostosowanie wsparcia rozwoju do możliwości i potrzeb uczniów.
- Korzyści z perspektywy środowiska edukacyjnego:
 - a) umożliwienie ściślejszej współpracy między nauczycielami, uczniami, rodzicami i wychowawcami w obszarze monitorowania osiągnięć edukacyjnych i wychowawczych;
 - b) transparentność celów i oczekiwań wobec uczniów w kontaktach z rodzicami;
 - c) budowanie środowiska wspierającego rozwój uczniów w obszarze osiągnięć edukacyjnych i wychowawczych;
 - d) budowanie przekonania o ścisłym powiązaniu działań podejmowanych w szkole z prawdziwym życiem.

Bibliografia

- Agarwal, P.K., Bain, P.M. (2019). *Powerful Teaching: Unleash the Science of Learning*. Jossey-Bass.
- Corcoran, T.B., Mosher, F.A., Rogat, A. (2009). *Learning Progressions in Science: An Evidence-Based Approach to Reform*. CPRE Research Reports.
- Duncan, R.G., Hmelo-Silver, C.E. (2009). Learning progressions: Aligning curriculum, instruction, and assessment. *Journal of Research in Science Teaching*, 46(6), s. 606–609.
- Marzano, R.J. (2006). *Classroom Assessment & Grading that Work*. Alexandria: ASCD.
- Marzano, R.J. (2010). *Formative Assessment & Standards-Based Grading*. Bloomington: Marzano Research.
- O'Connor, K. (2011). *a Repair Kit for Grading: 15 Fixes for Broken Grades*. Pearson.
- OECD (2005). *Formative Assessment. Improving Learning in Secondary Classrooms*. OECD.
- Roediger, H.L., McDaniel, M.A., Brown, P.C. (2016). *Harvardzki poradnik skutecznego uczenia się* (D. Chabrajska, tłum.). Instytut wydawniczy PAX.
- Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 22 lutego 2019 r. w sprawie oceniania, klasyfikowania i promowania uczniów i słuchaczy w szkołach publicznych (Dz.U. 2019 poz. 373 z późn. zm.).
- Shepard, L.A. (2018). Learning progressions as tools for assessment and learning. *Applied Measurement in Education*, 31(2), s. 165–174.
- Ustawa z dnia 7 września 1991 r. o systemie oświaty (Dz.U. 1991 nr 95 poz. 425 z późn. zm.)

Szkoła dla innowatora

Szkoła dla innowatora to trzyletni pilotażowy projekt realizowany z inicjatywy Ministerstwa Rozwoju i Technologii oraz Ministerstwa Edukacji i Nauki.

Jego główny cel to wprowadzenie w szkołach zmian sprzyjających systematycznemu rozwijaniu kompetencji proinnowacyjnych uczniów oraz wypracowanie sposobu wdrażania podobnych rozwiązań w kolejnych placówkach. Szkoła dla innowatora to przestrzeń dla innowacyjnych działań edukacyjnych, które można wprowadzać w szerszej skali. Efektem projektu jest między innymi wypracowanie rekomendacji zmian ułatwiających systemowe rozwijanie kompetencji proinnowacyjnych.

W projekcie brało udział dwadzieścia szkół. w każdej z nich pracowaliśmy z jedną siódmą klasą oraz jej nauczycielami i dyrekcją. Nauczyciele i dyrektorzy byli objęci szerokim wsparciem szkoleniowym i konsultacyjnym. Pod opieką indywidualnych doradców nauczyciele poszerzali repertuar stosowanych metod nauczania i oceniania. Ważny element projektu to dostosowanie przestrzeni szkolnej do kształcenia kompetencji proinnowacyjnych.

Każda ze szkół otrzymała wsparcie w reorganizacji przestrzeni i doposażeniu swoich pracowni. w ramach Szkoły dla innowatora powstało także kilkadziesiąt narzędzi edukacyjnych i scenariuszy do wykorzystania w pracy z uczniami.

Projekt był realizowany przez Centrum Edukacji Obywatelskiej we współpracy ze Stowarzyszeniem Wolne Inicjatywy Społeczne, Szkołą Edukacji Polsko-Amerykańskiej Fundacji Wolności i Uniwersytetu Warszawskiego, Fundacją Zwolnieni z Teorii oraz Deloitte Polska.

Więcej na www.szkoladlainnowatora.ceo.org.pl.

Centrum Edukacji Obywatelskiej

Jesteśmy największą w Polsce organizacją pozarządową zajmującą się edukacją. Współpracujemy z nauczycielami, nauczycielkami i dyrekcjami szkół, proponując im nowe metody nauczania oraz tematy do podjęcia w szkole. Dzięki nim uczniowie i uczennice angażują się w swoją edukację i lepiej radzą sobie z wyzwaniami współczesnego świata.

Prowadzimy programy, które rozwijają wiarę we własne możliwości, otwartość oraz krytyczne myślenie, uczą współpracy i odpowiedzialności, zachęcają do zaangażowania w życie publiczne i działania na rzecz innych. w proponowanych rozwiązaniach łączymy wiedzę ekspercką ze współpracą z doświadczonymi nauczycielami, nauczycielkami oraz dyrektorami i dyrektorkami pracującymi na co dzień w szkołach.

Działamy od dwudziestu ośmiu lat. Współpracujemy z około czterdziestoma tysiącami nauczycielek i nauczycieli oraz dyrektorów i dyrektorek z około dziesięciu tysięcy szkół z całej Polski.

Jesteśmy niezależną instytucją edukacyjną i mamy status organizacji pożytku publicznego (OPP). Za swoją działalność i dorobek merytoryczny zostaliśmy wielokrotnie nagrodzeni, m.in. honorową odznaką Ministerstwa Edukacji Narodowej „Za zasługi dla oświaty” oraz tytułem „Instytucja Pro Publico Bono”.

Współpracujemy z instytucjami takimi jak Ministerstwo Edukacji i Nauki, Ministerstwo Rozwoju i Technologii, Polsko-Amerykańska Fundacja Wolności, Komisja Europejska, Miasto Stołeczne Warszawa i Rzecznik Praw Obywatelskich. Realizowaliśmy także projekty we współpracy z partnerami biznesowymi, m.in. Google, Deloitte, ING Bank Śląski, PwC, mBank i Credit Suisse.

Prowadzimy akredytowaną placówkę doskonalenia nauczycieli o zasięgu ogólnopolskim.

Więcej na www.ceo.org.pl.